

رفتارشناسی مدیران در نهج البلاغه

دکتر علی نقی امیری
عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

بهار ۱۳۹۵

امیری، علی نقی، ۱۳۳۷ -
رفتارشناسی مدیران در نهج البلاغه / علی نقی امیری. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۴.
چهارده، ۲۹۰ص: جدول، نمودار. (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۳۵۴: مدیریت؛ ۲۵)
بها: ۱۱۳۰۰۰ ریال
ISBN: 978-600-298-039-7
فهرست نویسی براساس اطلاعات فیپا.
کتابنامه: ص. [۲۵۵]-۲۶۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.
۱. علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - مدیریت. ۲. مدیریت (اسلام).
۳. مدیریت - جنبه های اخلاقی. ۴. اخلاق حرفه ای - جنبه های مذهبی - اسلام. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
ب. عنوان.
۲۹۷/۹۵۱۵ BP۳۸/۰۹/م۴ الف ۱۳۹۴
۴۱۸۷۲۵۰ شماره کتابشناسی ملی

رفتارشناسی مدیران در نهج البلاغه

تألیف: دکتر علی نقی امیری (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه آرای: اعتصام

ویراستار: سعیدرضا علی عسگری

چاپ اول: بهار ۱۳۹۵

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - جعفری

قیمت: ۱۱۳۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمایر: ۳۷۱۸۵-۳۱۵۱، ص. پ. ۳۲۸۰۳۰۹۰

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، نبش کوی اُسکو، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

فروش اینترنتی: www.ketab.ir/rihu

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی رحمته‌الله بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد. کتاب حاضر، با عنوان «رفتارشناسی مدیران» در نهج البلاغه در قالب یک کتاب درسی، جهت مباحث درس تخصصی «اداره امور عمومی در اسلام» در مقطع کارشناسی ارشد

گرایش‌های مختلف مدیریت دولتی و نیز به منزله کتاب کمک درسی جهت مباحث درس «تحلیل فلسفی مدیریت اسلامی» در مقطع دکتری گرایش‌های مختلف مدیریت و درس «اصول و مبانی مدیریت از دیدگاه اسلامی» در مقطع کارشناسی، ارائه شده است. همچنین دیگر علاقه‌مندان به معارف اسلامی و علوی می‌توانند از آن بهره‌مند شوند.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های نویسنده گرامی، جناب آقای دکتر علی‌نقی امیری، و نیز ناظر محترم اثر جناب آقای دکتر حسن عابدی جعفری تشکر و قدردانی کند.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۵

بخش اول: رفتارهای ایجابی

مقدمه.....	۱۷
------------	----

فصل اول: ماهیت و چگونگی رفتارها.....

اهداف یادگیری.....	۱۹
۱-۱. مقدمه.....	۱۹
۱-۲. رفتار انسانی و منصفانه.....	۲۱
۱-۲-۱. رفتار منصفانه با خود.....	۲۲
۱-۲-۲. ارتباط منصفانه با دیگران.....	۲۳
۱-۳. فلسفه حاکم بر رفتار انسانی و نفی رفتار سبانه.....	۲۵
۱-۳-۱. نظام اعتقادی.....	۲۶
۱-۳-۲. نظام آفرینش.....	۲۶
۱-۳-۳. سلسله مراتب قدرت.....	۲۶
۱-۴. لوازم و پیامدهای ارتباطات غیرانسانی.....	۲۸
۱-۵. خلاصه و نتیجه‌گیری.....	۲۹

فصل دوم: برخورد مناسب با عیب‌های مردم.....

اهداف یادگیری.....	۳۱
۱-۲. مقدمه.....	۳۱
۲-۲. اهمیت و ضرورت برخورد مناسب با عیب‌های مردم.....	۳۳
۲-۲-۱. ملاک تمایل داشتن و تمایل نداشتن به مردم.....	۳۳

۳۴	۲-۲-۲. لوازم نداشتن عصمت
۳۵	۲-۲-۳. حق مردم بر زمامدار
۳۶	۲-۳-۳. ابعاد اصلی برخورد با عیب‌های مردم
۳۶	۲-۳-۱. پرهیز از عیب‌جویی
۴۰	۲-۳-۲. عیب‌پوشی
۴۲	۲-۳-۳. عیب‌زدایی
۴۷	۲-۴. خلاصه و نتیجه‌گیری

فصل سوم: نحوه برخورد با سنت‌ها و هنجارها

۴۹	اهداف یادگیری
۴۹	۳-۱. مقدمه
۵۰	۳-۲. مفهوم‌شناسی سنت
۵۰	۳-۲-۱. سنت از نظر اهل لغت
۵۱	۳-۲-۲. سنت در اصطلاح محدثان
۵۱	۳-۲-۳. سنت از نظر متکلمان و حکما
۵۱	۳-۲-۴. سنت از دیدگاه جامعه‌شناسی
۵۲	۳-۳. اهمیت توجه به سنت‌ها
۵۲	۳-۴. نحوه مواجهه با سنت‌ها
۵۳	۳-۵. مدیریت اسلامی و سنت‌ها
۵۳	۳-۵-۱. پرهیز از سنت‌زدایی نابجا
۵۴	۳-۵-۲. پرهیز از سنت‌گذاری نابجا
۵۵	۳-۵-۳. سنت‌گذاری نیک
۵۷	۳-۶. خلاصه و نتیجه‌گیری

فصل چهارم: صلح‌مداری و هوشیاری در روابط

۵۹	اهداف یادگیری
۶۰	۴-۱. مقدمه
۶۱	۴-۲. صلح‌مداری از نظر قرآن و اسلام
۶۳	۴-۳. صلح‌مداری از دیدگاه امام علی (علیه السلام)
۶۳	۴-۴. راهبرد اصلی امام علی (علیه السلام) در صلح‌خواهی
۶۴	۴-۵. نشانه‌های صلح‌خواهی امام علی (علیه السلام)
۶۴	۴-۵-۱. اهتمام و توصیه مکرر به صلح
۶۵	۴-۵-۲. تأخیر در جنگ
۶۵	۴-۵-۳. استقبال از مذاکره در هر شرایط
۶۶	۴-۵-۴. قطع ریشه‌های جنگ

۶۷	۴-۶. اصالت صلح.....
۶۸	۴-۷. ملاک و شرایط صلح طلبی.....
۶۹	۴-۸. فلسفه پذیرش صلح و آثار آن.....
۷۰	۴-۸-۱. آسودگی نظامیان.....
۷۰	۴-۸-۲. امنیت خاطر زمامدار.....
۷۱	۴-۸-۳. امنیت اجتماعی.....
۷۲	۴-۹. هوشیاری و نداشتن غفلت پس از صلح.....
۷۲	۴-۹-۱. زیر نظر داشتن حرکات دشمن.....
۷۳	۴-۹-۲. تحلیل نیت‌ها و اهداف احتمالی دشمن.....
۷۴	۴-۹-۳. راه‌های مقابله با حرکات مودیانۀ دشمن.....
۷۶	۴-۱۰. کیفیت قرارداد صلح.....
۷۶	۴-۱۰-۱. شفاف بودن و ابهام نداشتن قرارداد.....
۷۷	۴-۱۰-۲. تلاش در استحکام قراردادهای و مستدل بودن آنها.....
۷۷	۴-۱۰-۳. وفا کردن به عهد و پیمان.....
۷۷	۴-۱۱. خلاصه و نتیجه‌گیری.....

فصل پنجم: محکم‌کاری و موضع‌گیری فعال.....

۷۹	اهداف یادگیری.....
۸۰	۵-۱. مقدمه.....
۸۱	۵-۲. مفهوم‌شناسی محکم‌کاری و موضع‌گیری فعال.....
۸۱	۵-۲-۱. در لغت.....
۸۲	۵-۲-۲. در اصطلاح.....
۸۶	۵-۳. اهمیت محکم‌کاری و اتقان کار در اسلام.....
۸۶	۵-۳-۱. محکم‌کاری در حفظ اصول و اعتقادات.....
۸۶	۵-۳-۲. محکم‌کاری در امور اجتماعی.....
۸۸	۵-۳-۳. محکم‌کاری در امور فردی.....
۹۰	۵-۴. عوامل مؤثر در اتقان کار.....
۹۰	۵-۴-۱. موارد سلبی.....
۹۵	۵-۴-۲. موارد ایجابی.....
۹۸	۵-۵. خلاصه و نتیجه‌گیری.....

فصل ششم: ارتباط مردمی و مباشرت در کار.....

۱۰۱	اهداف یادگیری.....
۱۰۱	۶-۱. مقدمه.....
۱۰۴	۶-۲. ضرورت رسیدگی به خواسته مردم.....

۱۰۴	۳-۶. کیفیت رسیدگی به خواسته مردم.....
۱۰۴	۱-۳-۶. برنامه‌ریزی و آمادگی قبلی (قصد جدی).....
۱۰۴	۲-۳-۶. دعوت عمومی.....
۱۰۵	۳-۳-۶. فضای ارتباط با مردم.....
۱۰۹	۴-۶. نحوه پاسخگویی به خواسته‌ها.....
۱۱۰	۱-۴-۶. برآوردن حاجت (با خوش‌رویی).....
۱۱۱	۲-۴-۶. برآورده نکردن حاجت (با عذرخواهی).....
۱۱۱	۵-۶. ارتباط نداشتن با مردم (آثار و پیامدها).....
۱۱۱	۶-۶. ارتباط کاری (مباشرت در کارها).....
۱۱۱	۱-۶-۶. اهمیت و ضرورت مبشرت.....
۱۱۴	۲-۶-۶. فلسفه مبشرت.....
۱۱۴	۳-۶-۶. مصداق‌های مبشرت.....
۱۱۵	۷-۶. انجام دادن بهنگام کارها.....
۱۱۷	۸-۶. در دسترس مردم بودن.....
۱۱۸	۹-۶. خلاصه و نتیجه‌گیری.....

فصل هفتم: مدیریت مبتنی بر ایثار..... ۱۱۹

۱۱۹	اهداف یادگیری.....
۱۱۹	۱-۷. مقدمه.....
۱۲۰	۲-۷. مفهوم استثنار.....
۱۲۱	۳-۷. مدیریت بر مبنای ایثار.....
۱۲۲	۴-۷. مدیریت بر مبنای استثنار.....
۱۲۲	۱-۴-۷. استثنار قلبی.....
۱۲۳	۲-۴-۷. استثنار فکری.....
۱۲۳	۳-۴-۷. استثنار رفتاری.....
۱۲۳	۵-۷. مصداق‌ها.....
۱۲۴	۶-۷. ویژگی‌های مدیریت ایثارمحور.....
۱۲۶	۷-۷. توجیهات.....
۱۲۷	۸-۷. آثار.....
۱۲۸	۹-۷. خلاصه و نتیجه‌گیری.....

فصل هشتم: اعتدال در رفتار..... ۱۲۹

۱۲۹	اهداف یادگیری.....
۱۲۹	۱-۸. مقدمه.....
۱۳۱	۲-۸. مفهوم و جایگاه اعتدال.....

۱۳۲	۸-۳. علامت‌های بی‌تعادلی
۱۳۳	۸-۴. گستره افراط، تفریط و اعتدال
۱۳۴	۸-۵. آثار بودن و نبودن اعتدال
۱۳۵	۸-۶. فرایند مبارزه با عدم اعتدال
۱۳۶	۸-۷. خلاصه و نتیجه‌گیری

فصل نهم: تجربه‌آموزی

۱۳۹	اهداف یادگیری
۱۳۹	۹-۱. مقدمه
۱۴۱	۹-۲. اهمیت تجربه‌آموزی
۱۴۲	۹-۳. تجربه، شیوه‌ای برای جمع‌آوری اطلاعات
۱۴۴	۹-۴. تجربه‌آموزی در عهدنامه
۱۴۵	۹-۵. اصل ضرورت مراجعه به تجربه گذشتگان
۱۴۵	۹-۶. جامعه‌شناسی امت‌ها
۱۴۶	۹-۷. شیوه‌های اداره عادلانه
۱۴۷	۹-۷-۱. سنت‌های نیکو
۱۴۷	۹-۷-۲. الگوهای رفتاری رسول خدا ﷺ
۱۴۸	۹-۷-۳. روش‌های کاربردی
۱۴۸	۹-۷-۴. تجربه‌های شخصی
۱۴۸	۹-۸. توانمندی در تجربه‌آموزی
۱۴۹	۹-۹. خلاصه و نتیجه‌گیری

بخش دوم: رفتارهای سلبی

۱۵۳	مقدمه
-----	-------

فصل دهم: پرهیز از رفتارهای آمرانه

۱۵۵	اهداف یادگیری
۱۵۵	۱۰-۱. مقدمه
۱۵۷	۱۰-۲. رفتار خشونت‌آمیز با مردم به منزله جنگ با خدا
۱۵۸	۱۰-۳. راه‌های مقابله با رفتارهای غیرانسانی
۱۵۸	۱۰-۳-۱. بخشش پایدار و پشیمان نشدن از آن
۱۵۸	۱۰-۳-۲. شادی نکردن برای عقوبت دیگران
۱۵۹	۱۰-۳-۳. شتاب نکردن در ابراز خشم
۱۵۹	۱۰-۴. پرهیز از رفتار آمرانه و حالت ریاست‌طلبی

۱۵۹	 مفهوم ریاست‌طلبی	۱۰-۴-۱
۱۵۹	 ویژگی‌های مدیریت آمرانه و ریاست‌طلبانه	۱۰-۴-۲
۱۶۰	 ضرورت پرهیز از رفتار آمرانه	۱۰-۴-۳
۱۶۰	 منشأ ریاست‌طلبی	۱۰-۴-۴
۱۶۱	 آثار ریاست‌طلبی	۱۰-۴-۵
۱۶۳	 راه‌های مبارزه با ریاست‌طلبی	۱۰-۴-۶
۱۶۵	 خلاصه و نتیجه‌گیری	۱۰-۵

فصل یازدهم: پرهیز از مَنّت‌گذاری..... ۱۶۷

۱۶۷	 اهداف یادگیری	
۱۶۷	 مقدمه	۱۱-۱
۱۶۸	 پرهیز از مَنّت نهادن بر احسان	۱۱-۲
۱۶۹	 مفهوم‌شناسی مَنّت	۱۱-۳
۱۶۹	 مَنّت نهادن از دیدگاه قرآن	۱۱-۴
۱۷۰	 اقسام مَنّت	۱۱-۵
۱۷۰	 مَنّت فعلی	۱۱-۵-۱
۱۷۲	 مَنّت قولی	۱۱-۵-۲
۱۷۲	 دلایل مَنّت نهادن در قرآن	۱۱-۶
۱۷۲	 عزت‌بخشی	۱۱-۶-۱
۱۷۲	 تحقیر	۱۱-۶-۲
۱۷۳	 پیامدهای مَنّت نهادن انسان‌ها بر یکدیگر	۱۱-۷
۱۷۳	 مَنّت: آفت اخلاص	۱۱-۷-۱
۱۷۳	 مَنّت: آفت احسان	۱۱-۷-۲
۱۷۵	 مَنّت: آفت دل	۱۱-۷-۳
۱۷۶	 خلاصه و نتیجه‌گیری	۱۱-۸

فصل دوازدهم: پرهیز از تملق‌گویی و مبالغه کردن در کار..... ۱۷۷

۱۷۷	 اهداف یادگیری	
۱۷۷	 مقدمه	۱۲-۱
۱۷۸	 مفهوم‌شناسی	۱۲-۲
۱۷۹	 انواع مبالغه	۱۲-۳
۱۸۰	 ضرورت پرهیز از تملق‌گویی	۱۲-۴
۱۸۰	 تفاوت تملق با حمد و ثنا	۱۲-۵
۱۸۱	 خصوصیات تملق‌گو	۱۲-۶
۱۸۱	 تملق: نشانه حسادت	۱۲-۶-۱

۱۸۱	۱۲-۶-۲. تملق: نشانه نفاق.....
۱۸۱	۱۲-۶-۳. تملق: نشانه بی‌ایمانی.....
۱۸۲	۱۲-۷-۷. عوامل و انگیزه‌های تملق‌گویی و چاپلوسی.....
۱۸۲	۱۲-۷-۱. کسب منزلت دروغین.....
۱۸۲	۱۲-۷-۲. حقارت شخصیت.....
۱۸۳	۱۲-۷-۳. پایین بودن اعتماد به نفس.....
۱۸۳	۱۲-۷-۴. نیازمندی.....
۱۸۴	۱۲-۷-۵. قدرت‌طلبی.....
۱۸۴	۱۲-۷-۶. خود خواهی.....
۱۸۵	۱۲-۸-۸. آثار مبالغه، چاپلوسی و تملق.....
۱۸۵	۱۲-۸-۱. مبالغه: آفت احسان کردن.....
۱۸۵	۱۲-۸-۲. مبالغه: آفت اطلاعات.....
۱۸۶	۱۲-۸-۳. مبالغه: آفت اعتماد.....
۱۸۶	۱۲-۸-۴. مبالغه: آفت اعتدال.....
۱۸۷	۱۲-۸-۵. مبالغه: آفت حقیقت.....
۱۸۸	۱۲-۸-۶. تملق: منشأ فریب دیگران.....
۱۸۸	۱۲-۸-۷. چاپلوسی و تملق: ریشه رذائل اخلاقی.....
۱۸۹	۱۲-۸-۸. تملق: منشأ فخرفروشی و تکبر.....
۱۹۰	۱۲-۸-۹. زوال عقل.....
۱۹۱	۱۲-۸-۱۰. تملق: منشأ ظلم و ستم.....
۱۹۱	۱۲-۸-۱۱. تملق: منشأ بدگمانی.....
۱۹۱	۱۲-۸-۱۲. تملق و چاپلوسی؛ آفت انسانیت.....
۱۹۲	۱۲-۹-۹. مبارزه با مبالغه و تملق.....
۱۹۲	۱۲-۹-۱. بی‌اعتنائی به متملق.....
۱۹۲	۱۲-۹-۲. ایجاد فرهنگ شایسته‌سالاری.....
۱۹۳	۱۲-۹-۳. پرهیز از خلف وعده (ناهماهنگی قول و فعل).....
۱۹۴	۱۲-۱۰. خلاصه و نتیجه‌گیری.....

۱۹۵	فصل سیزدهم: پرهیز از رفتار متکبرانه
۱۹۵	اهداف یادگیری.....
۱۹۵	۱-۱۳. مقدمه.....
۱۹۷	۲-۱۳. مفهوم‌شناسی.....
۱۹۸	۳-۱۳. ماهیت عجب و تکبر.....
۲۰۰	۴-۱۳. انواع تکبر و خودپسندی.....
۲۰۱	۵-۱۳. ویژگی‌ها و صفات متکبران.....

۲۰۱	۱۳-۵-۱. نشانه‌های تکبر.....
۲۰۱	۱۳-۵-۲. مفهوم استکبار.....
۲۰۲	۱۳-۵-۳. ویژگی مستکبران.....
۲۰۳	۱۳-۵-۳. علامت‌ها و نشانه‌های اعجاب و خودبرتربینی.....
۲۰۷	۱۳-۶. زمینه‌های تکبر و خودپسندی.....
۲۰۷	۱۳-۶-۱. مقام و ریاست‌طلبی.....
۲۰۸	۱۳-۶-۲. توجه نکردن به قدرت الهی.....
۲۰۸	۱۳-۶-۳. جهل و کم‌خردی.....
۲۰۸	۱۳-۶-۴. علم، بی‌یاد آخرت (جهت).....
۲۰۹	۱۳-۶-۵. غفلت از یاد خدا.....
۲۱۰	۱۳-۷. آثار تکبر از دیدگاه قرآن.....
۲۱۰	۱۳-۷-۱. طرد شدن ابلیس.....
۲۱۰	۱۳-۷-۲. تمرد.....
۲۱۱	۱۳-۷-۳. تحقیر.....
۲۱۱	۱۳-۷-۴. حق‌ناپذیری.....
۲۱۱	۱۳-۷-۵. ختم قلب.....
۲۱۲	۱۳-۷-۶. جدال.....
۲۱۲	۱۳-۷-۷. شک و تردید.....
۲۱۳	۱۳-۷-۸. تضییع حقوق دیگران.....
۲۱۳	۱۳-۷-۹. خیانت.....
۲۱۳	۱۳-۷-۱۰. ریاکاری.....
۲۱۴	۱۳-۸. راه‌هایی از تکبر.....
۲۱۴	۱۳-۸-۱. راه درمان تکبر در قرآن.....
۲۱۵	۱۳-۸-۲. راه درمان تکبر در نهج‌البلاغه.....
۲۱۷	۱۳-۹. خلاصه و نتیجه‌گیری.....

فصل چهاردهم: پرهیز از مردم‌گریزی..... ۲۱۹

۲۱۹	اهداف یادگیری.....
۲۱۹	۱۴-۱. مقدمه.....
۲۲۱	۱۴-۲. مدیر و جدایی از مردم.....
۲۲۲	۱۴-۳. پرهیز از مردم‌گریزی.....
۲۲۳	۱۴-۴. راه‌های دستیابی به اطلاعات.....
۲۲۳	۱۴-۴-۱. نشان‌دار نبودن حق.....
۲۲۳	۱۴-۴-۲. ارتباط با عالم غیب (عصمت).....
۲۲۴	۱۴-۴-۳. مراجعه به مردم.....

۲۲۴	۵-۱۴. دلایل جدایی از مردم
۲۲۴	۱-۵-۱۴. کم ظرفیتی
۲۲۴	۲-۵-۱۴. کم اطلاعی
۲۲۵	۶-۱۴. آثار فاصله گرفتن از مردم
۲۲۵	۱-۶-۱۴. بی خبری و بی اطلاعی
۲۲۵	۲-۶-۱۴. انفعال در موضع گیری
۲۲۶	۳-۶-۱۴. تصمیم های غیرواقعی
۲۲۶	۴-۶-۱۴. فقدان حجت برای فاصله گرفتن از مردم
۲۲۷	۷-۱۴. دو نوع مدیر
۲۲۷	۸-۱۴. حجت بر جدایی از مردم
۲۲۷	۱-۸-۱۴. نبودن حجت برای مدیر ایثارگر
۲۲۸	۲-۸-۱۴. نبودن حجت برای مدیر تنگ نظر
۲۲۸	۳-۸-۱۴. ماهیت خواست مردم
۲۲۹	۹-۱۴. خلاصه و نتیجه گیری

فصل پانزدهم: پرهیز از ویژه خواری

۲۳۱	اهداف یادگیری
۲۳۱	۱-۱۵. مقدمه
۲۳۳	۲-۱۵. اطرافیان چه کسانی هستند؟
۲۳۴	۳-۱۵. ماهیت اطرافیان
۲۳۵	۴-۱۵. انتظارهای اطرافیان
۲۳۵	۵-۱۵. تأثیر اطرافیان بر مدیر
۲۳۶	۱-۵-۱۵. نقش اطرافیان در شخصیت زمامدار
۲۳۶	۲-۵-۱۵. نقش اطرافیان در پیروزی و شکست مدیران
۲۳۷	۳-۵-۱۵. عبرت از تاریخ
۲۳۸	۶-۱۵. رعایت عدالت درباره اطرافیان
۲۳۹	۷-۱۵. ویژگی های اطرافیان
۲۳۹	۱-۷-۱۵. استثنا
۲۳۹	۲-۷-۱۵. تطاول
۲۴۰	۳-۷-۱۵. کم انصافی
۲۴۰	۴-۷-۱۵. ناکارآمدی
۲۴۰	۵-۷-۱۵. تحمل نکردن رفتار منصفانه
۲۴۱	۶-۷-۱۵. پرخواهش
۲۴۱	۷-۷-۱۵. ناسپاس
۲۴۱	۸-۷-۱۵. عذرناپذیر

۲۴۱	 کم‌تحمّل ۹-۷-۱۵
۲۴۲	 ضرورت دقت مدیر نسبت به عملکرد اطرافیان ۸-۱۵
۲۴۳	 سیره عملی امام علی در رفتار با اطرافیان ۱-۸-۱۵
۲۴۴	 سفارش امام به کارگزاران در نظارت بر کار اطرافیان ۲-۸-۱۵
۲۴۴	 راه‌های مبارزه با خواسته‌های اطرافیان ۹-۱۵
۲۴۵	 ریشه‌یابی و اصلاح ۱-۹-۱۵
۲۴۵	 ندادن امتیاز ۲-۹-۱۵
۲۴۶	 بستن راه‌های سوء استفاده ۳-۹-۱۵
۲۴۷	 آثار امتیاز دادن به اطرافیان ۱۰-۱۵
۲۴۷	 فشارهای ناشی از رفتار عادلانه با اطرافیان ۱۱-۱۵
۲۴۹	 ابهام‌زدایی و شفاف‌سازی ۱۲-۱۵
۲۴۹	 ظرافت رفتار با اطرافیان ۱-۱۲-۱۵
۲۵۰	 شفاف‌سازی و رفع ابهام ۲-۱۲-۱۵
۲۵۱	 آثار روشنگری و شفاف‌سازی ۳-۱۲-۱۵
۲۵۳	 خلاصه و نتیجه‌گیری ۱۳-۱۵
۲۵۵	 منابع و مأخذ

ضمیمه: واژه‌نامه فرمان امام علی به مالک اشتر ۲۶۱

نمایه‌ها

۲۷۱	 نمایه آیات
۲۷۳	 نمایه روایات
۲۸۰	 نمایه موضوعات
۲۸۸	 نمایه اشخاص

تقدیم به:

مظلوم مقتدر تاریخ مولی الموحدين علی امیرمؤمنان (علیه السلام)

پیشگفتار

توجه به تبعیت نظام ادراکات جامعه از نظام ارزش‌ها یا فرهنگ و نیز تبعیت نظام رفتارهای اجتماعی از نظام ادراکات جامعه، مبین آن است که مدیریت به‌عنوان راهکار ارتباط نظر و عمل اجتماعی، ارتباط تنگاتنگ با فرهنگ و ارزش‌های هر جامعه دارد، به‌گونه‌ای که اندک دقت در مدیریت جوامع مختلف، می‌تواند ما را به فرهنگ نهفته در آنها، رهنمون سازد.

بر این اساس، مدیریت در نظام اسلامی، مدیریتی مبتنی بر فرهنگ و ارزش‌های اسلامی است که پیاده شدن ارزش‌ها و نظریات اسلام و جلوه عینی یافتن آنها، راهکاری متناسب و هماهنگ با این ارزش‌ها را می‌طلبد، که نامش «مدیریت دینی» یا «مدیریت اسلامی» است. از این زاویه، اهمیت و ضرورت مدیریت اسلامی و تبیین آن، به اندازه ضرورت و اهمیت پیاده شدن فرهنگ اسلام است و نفی آن، به معنای عدم امکان تحقق عینی اسلام و فرهنگ آن است. انقلاب اسلامی، براساس مبانی دین اسلام شکل گرفته و قانون اساسی، اجرای ارزش‌های اسلامی را در عمل و در صحنه سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی، هدف قرار داده است. فرض بر این است که فرهنگ باید اسلامی باشد، رهبری و مدیریت باید اسلامی و مبتنی بر دین باشند و تفاوت اساسی میان مدیریت ارزش‌محور و مدیریت‌های وارداتی آشکار شود.

امروزه در راستای ضرورت تحول در علوم انسانی - اسلامی و به‌ویژه موضوعیت مطرح کردن نقشه جامع تحقق مدیریت اسلامی، افراد حقیقی و حقوقی گوناگونی برای پرکردن این خلأ بزرگ، احساس وظیفه کرده و همت خود را بدان معطوف داشته‌اند. در رأس این امر مهم، رهبر فرزانه انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای است که با تأکیدهای ایشان در قالب رهنمودهای استراتژیک، این جریان را به پیش می‌برد. در این راستا، مهم‌ترین دغدغه همه

دلسوزان انقلاب، آن است که چگونه می‌توان ضمن اقدام منطقی با دستاوردهای بشری در زمینه علوم انسانی، یقین پیدا کرد که خواسته یا ناخواسته، کاری به سود دیگران انجام نگرفته است. این مسئله زمانی میسور است که بتوان در بلندمدت فرایند تولید علم را مبتنی بر مبانی ارزشی طراحی و نهادینه کرد. رسیدن به این مرحله، قطعاً مستلزم داشتن همتی والا و طراحی کردن نمونه‌های گوناگون و منسجم از دل ارزش‌ها و منابع دینی و چراغ راه قرار دادن آنهاست.

هرگونه تلاش در اصلاح علوم موجود و عرضه آنها به دین و حتی توجه به مفروضات بنیادین علوم، بدون توجه به زیرساخت‌های اصلی علم و دستیابی به مبانی اصیل اسلامی و جریان دادن آنها در همه مراحل فرایند تولید علم، لزوماً نمی‌تواند به تولید علم دینی بینجامد و غفلت از این امر، ممکن است ضمن دربرداشتن هزینه‌های زیاد و از دست رفتن فرصت‌ها، ما را به رفتارهای انفعالی و بر مبنای قواعد دیگران وادار سازد، به‌ویژه اینکه امروزه تولید علم را نمی‌توان مستقل از تحولات اجتماعی و جهت‌گیری‌های تحقیقاتی دولت‌ها، تحلیل کرد.

پرهیز از انفعال و استفاده بهینه از همه امکانات و فرصت‌ها در پیمودن درست فرایند تولید علوم انسانی-اسلامی، به‌ویژه مدیریت، مستلزم طراحی الگویی جامع برای مدیریت اسلامی و نسبت دادن آن به اسلام و منابع اصیل آن از راهی منطقی و روشمند است.

قطعاً در این راستا، مدیریت از دیدگاه نهج البلاغه، می‌تواند راه‌گشای اعمال مدیریت دینی و ارزش‌محور، در سازمان‌ها و نهادهای گوناگون باشد (ضمیری، ۱۳۵۹، ص ۵). یکی از فصل‌های درخشان نهج البلاغه که همچون دیگر مباحث آن رنگ جاودانگی دارد و به ابدیت پیوسته است، نامه ۵۳ یا فرمان تاریخی امام علی (علیه السلام) به یار وفادار و صحابی بزرگوارش مالک اشتر نخعی است (فاضل لنکرانی، ۱۳۷۶، ص ۲۷).

در بررسی و پرداختن به علوم انسانی و از جمله مدیریت دینی، سؤال اساسی آن است که نقطه آغاز کجا باید باشد؟ آیا لزوماً باید از تجربه دیگران و علوم موجود شروع کرد؟ در این صورت نقطه آغاز بر چه مبنایی استوار است؟

پیش‌فرضی که پس از رنسانس مبنای بسیاری از رویکردهای حاکم بر "بررسی رابطه علم و دین" قرار گرفته، عبارت است از اینکه: "علم و دین" دو مفهوم جدا و متمایز هستند که باید ارتباط آنها تبیین شود.

اما نسبت به این پیش‌فرض جای تأمل است، چراکه اولاً، کسانی که این پیش‌فرض را

طرح کرده‌اند، در عمل آن را قبول ندارند؛ ثانیاً، عقل و منطق آن را به چالش می‌کشد و ثالثاً، تجربه تاریخی و اعتقادی ما خلاف آن را می‌رساند؛ چه اینکه با مروری گذرا بر تاریخچه علوم دینی و قبل از رنسانس، به آسانی می‌توان دریافت که اصولاً میان علم و دین، هیچ‌گونه جدایی و تفکیکی موضوعیت نداشته و در نتیجه بحثی هم از رابطه علم و دین به چشم نمی‌خورد و اندیشمندان اسلامی که علوم پایه، پزشکی، ستاره‌شناسی و... را به‌خوبی می‌دانسته‌اند، در عمل، اینها را آمیخته با دین مطرح کرده و حتی در بن‌بست‌های علمی با توسل به ائمه اطهار (علیهم‌السلام)، گره‌های فهم خود را می‌گشودند.

بنابراین، ضرورت دارد که نقطه آغاز در تحقیق پیرامون علوم انسانی و علوم دینی، بر مبنای گذر از این‌گونه پیش‌فرض‌ها و براساس داشته‌ها و منابع اصیل دینی و اسلامی و به عبارتی، بر مبنای شروع از درون باشد؛ چراکه اولاً، اسلام به‌عنوان یک نظام کامل و به دلیل داشتن حکومت و نظام اداری، نمی‌تواند در زمینه اداره امور حرفی نداشته باشد؛ چنان‌که علائم و نشانه‌های فراوانی مبنی بر سکوت نکردن آن در این رابطه وجود دارد؛ ثانیاً، این مطلب به آن معنا نیست که از تجربه دیگران یا علوم موجود استفاده نشود، یا بر روی واقعیت‌های موجود چشم بسته شود؛ بلکه باید با مجهز شدن به آنچه داریم و با ابزار و منطق، سراغ تحلیل علوم موجود برویم؛ ثالثاً، در این راستا تنها راه آن است که در پیشگاه معصوم (علیه‌السلام) زانو زده و از او بخواهیم تا ما را از دریای بیکران علم خویش، قطره‌ای، متناسب با ظرفیت، عنایت کند.

در این تحقیق قصد آن است که با تحلیل یکی از برجسته‌ترین، مهم‌ترین و بی‌نظیرترین متون مدیریتی تاریخ اسلام، یعنی فرمان امام علی (علیه‌السلام) به مالک اشتر (نامه ۵۳)، در سایه سفارش‌های بزرگ‌ترین مدیر تاریخ بشر، نشسته و از او بخواهیم نحوه اداره امور و کم‌وکیف آن را بازگو کند.

نگارنده به‌رغم اقرار به توان ناچیز خود، تلاش دارد تا ضمن نگاهی جامع به نامه ۵۳ نهج‌البلاغه و رصد آن از منظر مباحث مدیریتی، زوایایی از مدیریت در نظام خدامحور را که علی (علیه‌السلام) ترسیم کرده، مطرح کند و دریچه‌هایی به ساحت مدیریت دینی و به‌ویژه مدیریت اسلامی که، در کلمات اعجازگونه آن حضرت به چشم می‌خورد، بگشاید.

در پایان به مثابه «من لم یشکر المخلوق - لم یشکر الخالق»، بر خود فرض می‌دانم که از همه کسانی که یاری دهنده محقق در این تحقیق بوده‌اند و در واقع مدیون تلاش‌های فکری و

تشویق‌های دلگرم‌کننده آنها هستم، تقدیر و تشکر کنم و اجر همگی را از مولای متقیان (علیه السلام)، طلب نمایم؛ به‌ویژه از استاد ارجمند آقای دکتر حسن عابدی جعفری، که در مقام ناظر این کار، در طول تحقیق، مرهون راهنمایی‌های دلسوزانه و عالمانه ایشانم؛ از آقای سعیدرضا علی‌عسکری که ویراستاری دقیق، دلسوزانه و علمی ایشان، کاستی‌های زیادی را از این کتاب زدود و بر صحت ساختار و محتوای آن افزوده‌اند؛ از مسئولان محترم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، از جمله آقایان دکتر عبدالله توکلی و دکتر ابوالفضل گائینی، علی‌یحیایی و به‌خصوص اسماعیل یارمحمدی که روخوانی نهایی متن، نمایه‌گیری و پیگیری‌های مختلف در مسیر تسهیل و تسریع کار را برعهده داشتند؛ همچنین از شرکت اعتصام و سایر عزیزانی که مستقیم و غیرمستقیم در به ثمر رسیدن این اثر سهمی داشته‌اند، کمال امتنان دارم.

به یقین گام نهادن در دریای ژرف معرفت علوی، هرکسی را به قدر توان و ظرفیت، سیراب می‌کند، اما توان ناچیز نگارنده مستلزم اقرار به ضعف خود در به جا آوردن حق مطلب و هدف این تحقیق است؛ بی‌شک داوری این امر بر خوانندگان محترم، به‌ویژه دانشجویان، اساتید و اندیشمندان می‌باشد؛ مؤلف با اذعان به کاستی‌های محتوایی و شکلی، پذیرای نقادی صاحب‌نظران محترم در راستای توسعه و ارتقای این نوشتار است.

علی‌نقی امیری

زمستان ۱۳۹۴

مقدمه

این کتاب بر مبنای یک پژوهش علمی شکل گرفته و فرایند بحث به اختصار بدین شرح است:

۱. آنچه در طولانی‌ترین و مهم‌ترین نامه امام علی (علیه السلام) و خطاب به مالک آمده، در واقع دکترین و آیین زندگی زمامداران و توجه به ابعاد مختلف روحی، فکری و رفتاری آنهاست. به سخن دیگر، کلام امام (علیه السلام) «گفته‌های حکیمی نیست که دور از غوغای زندگی و فارغ از واقعیت‌ها و مسائل گوناگونی که در یک جامعه ممکن است مطرح باشد، می‌نشیند و معارف اسلامی را بیان می‌کند؛ بلکه سخنان انسانی است که بار مسئولیت اداره یک جامعه عظیم را بر دوش خود احساس می‌کند و دانای دین و بصیر به همه معارف اسلامی و قرآنی است و با دلی مالا مال از معرفت و روحی بزرگ و در مقامی پرمسئولیت، با مردم روبه‌رو می‌شود، با آنها حرف می‌زند، و به سؤالات و ابهامات آنها پاسخ می‌دهد. او با گوشت و پوست خود مشکلات مردم را درک کرده و از موضع زمامداری دلسوز و مهربان شهر، مالک را به شیوه‌های هدایت و رهبری امت آگاه می‌سازد. امیرالمؤمنین (علیه السلام) به عنوان یک حاکم اسلامی حرف می‌زند و با جامعه‌ای که تحت اشراف و حکومت خود اوست، سخن می‌گوید» (خامنه‌ای، ۱۳۶۳). «سخن او مطابق با نیازهاست و چیزی را که نیاز قطعی آن مرحله از تاریخ اسلام طلب می‌کند، می‌گوید» (همو، ۱۳۶۴). «حضرت علی (علیه السلام) با امر حکومت درگیر بوده و در این کتاب شریف به عنوان یک حاکم و کسی که با اداره کشور اسلامی – با همه مشکلات و مصیبت‌ها و دردسرهاش – روبه‌رو بوده و به جوانب گوناگون این مسئله رسیدگی کرده، سخن گفته است. توجه به این امر برای ما که در شرایطی مشابه شرایط امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) قرار داریم، بسی آموزنده است» (همو، ۱۳۶۰):

۲. درباره نهج البلاغه و به‌ویژه نامه ۵۳ امام علی (علیه السلام)، خوشبختانه پیشینه‌ای نسبتاً قوی از تحقیقات وجود دارد که شامل کتاب‌های گوناگون، پایان‌نامه‌ها و پژوهش‌های پرشمار است؛ به‌ویژه در راستای رویکرد مدیریتی به این نامه، کتاب‌های ارزشمندی به چاپ رسیده که فقط به نکات مدیریتی نامه اشاره دارند. همچنین می‌توان گفت بیشتر کتاب‌هایی هم که به مدیریت اسلامی پرداخته‌اند، به نوعی در مباحث خود، از محتوای این نامه ارجمند بهره گرفته‌اند.

هرکس اندک توجهی به نامه ۵۳ نهج البلاغه داشته و در آن تأمل کرده، از جمله همه شارحان آن، بر یک سخن هم‌داستان‌اند و آن اینکه روح حاکم بر نامه، مدیریت عمومی و راه‌گشا برای حکام و مدیران جامعه در سطوح عالی است؛ و در عین حال، برای همه سطوح دیگر مدیریتی نیز، مبانی، اصول، روش‌ها، سیاست‌ها و اخلاق حکومتی و مدیریتی را فروگذار نکرده است (دلشاد تهرانی، ۱۳۹۰، ص ۱۳)؛

۳. استراتژی این تحقیق در کشف الگوی مدیریت دینی حاکم بر نامه ۵۳ امام علی (علیه السلام) در نهج البلاغه، مبتنی بر تحلیل محتواست. این امر مستلزم مفهوم‌سازی و ساماندهی آنها و به‌ویژه ورود به بحث با کمترین ایده‌های مشخص و از پیش تعیین شده و کشف و استخراج مفاهیم دسته‌بندی آنها از متن نامه است؛

۴. در این تحقیق به دلیل عربی بودن متن و در عین حال اسلامی و تخصصی بودن آن، هرگونه استنباط و اکتشاف از آن، مستلزم توجه به این مهم است؛ به همین دلیل، متن اولیه و ترجمه و تفسیر آن، بر مبنای نظر کارشناسان اسلامی، انتخاب شده است؛ در این راستا، متن نامه ۵۳ و فرازهای مربوط به آن، برگرفته از نهج البلاغه فیض الاسلام^۱ است که از معتبرترین نسخه‌هاست، و در ترجمه و تفسیر فرازها، از جلد دهم و یازدهم از مجموعه ۱۵ جلدی پیام امام: شرح تازه و جامعی بر نهج البلاغه^۲ استفاده شده است؛ افزون بر این، از دیگر تفسیرها و

۱. فیض الاسلام، ترجمه و شرح نهج البلاغه.

۲. مکارم شیرازی و دیگران، پیام امام: شرح تازه و جامعی بر نهج البلاغه. این مجموعه از جمله معتبرترین و جامع‌ترین شرح‌هایی است که جمعی از اندیشمندان به سرپرستی آیت‌الله مکارم شیرازی و طی بیست سال تدوین کرده‌اند و جلد دهم و یازدهم این مجموعه محتوای نامه ۵۳ را به سی بخش تقسیم کرده و هر بخش از لحاظ موضوعی تشریح شده و در آن، ضمن بررسی معانی لغوی، واژه‌های اصلی و ارتباط آنها با معانی اصطلاحی بحث شده و از این لحاظ کم‌نظیر است و به فراخور حال، نکات دقیقی مرتبط با محتوای هر بخش ارائه شده است.

به‌ویژه آیین کشورداری از دیدگاه امام علی (علیه السلام)^۱ نیز بهره گرفته شده است؛ همچنین در مواقع لزوم و با رویکردی تطبیقی به دیگر شرح‌های مدیریتی از نامه مراجعه شده است؛

۵. فرمان امام علی (علیه السلام) به مالک اشتر، براساس قواعد مفهومی یا ادبی از طرف مؤلفان و شارحان به بخش‌های مختلفی تقسیم شده که هر بخش به یک «فراز» معروف است و در مواردی این فرازها براساس موضوع، شکل گرفته‌اند.

آنچه در این پژوهش ملاک دسته‌بندی فرازها قرار گرفته همچون ترجمه و شرح نهج البلاغه فیض الاسلام است. در نهج البلاغه فیض الاسلام، متن نامه به نود فراز تقسیم شده و به اختصار درباره هر فراز شرحی داده شده است؛ (فیض الاسلام، ۱۳۷۶، ص ۹۹۱-۱۰۳۵)؛

۶. نکته قابل توجه در بیان فرازها این است که بخش‌های مختلف هر فراز و همچنین فرازهای متعدد، براساس محتوا، ارتباط منطقی، یا ارتباط علت و معلولی و نیز ارتباط طولی و عرضی میان آنها، به‌صورت تقطیع شده، مطرح شده‌اند و این خود به درک بهتر هر فراز کمک می‌کند. واژه‌های مهم و کلیدی هر فراز و معنا و مفهوم آن با استفاده از جلد دهم و یازدهم کتاب پیام امام ارائه شده و در این میان، بر معنای متناسب با مفاهیم مدیریتی تأکید شده است؛

۷. در تحقیق حاضر، تک‌تک فرازها به ترتیب بررسی شده‌اند و در عین حال سعی بر آن بوده که مطالب به‌عنوان یک کل و با رعایت ساختاری واحد، ارائه شوند.

در این تحقیق تلاش بر آن است که ضمن پرهیز از برخورد انتزاعی، فرازهای مختلف نامه، که به نوعی تفسیرکننده یک مفهوم هستند، آنها در کنار هم قرار گیرند تا به باز شدن زوایای متعدد آن کمک رسانند. به سخن دیگر، در این نوشته از یک طرف، بر ترتیب فرازها توجه شده و از طرف دیگر، نوعی دسته‌بندی موضوعی در آن رعایت شده و در عین حال تلاش شده تا ارتباط هر فراز با فراز پیشین به‌صورت موضوعی تبیین شود؛

۸. در تحقیق حاضر، تلاش شده، ضمن پرهیز از پرداختن به مباحث موجود مدیریتی و جستجوی تأییدهایی برای آنها از نامه، یا نهج البلاغه، فقط دیدگاه امام (علیه السلام) بررسی شود و مفاهیم به‌طور مستقل و از بطن داده‌ها استخراج شوند؛ این امر باعث شده تا با تبیین محتوای نامه، ادبیات خاصی موضوعیت یابد که کاملاً با مبانی اسلام سازگار بوده و شاید بتوان آن را نوعی از مدل‌های بومی سازی تلقی کرد؛

۱. فاضل لنکرانی، آیین کشورداری از دیدگاه امام علی (علیه السلام).

۹. بر این اساس، هر فراز با نماد F و فرازهای اول تا نود به ترتیب با F_1 تا F_{90} نام‌گذاری شده‌اند. هر فراز بسته به حجم خود، به قسمت‌هایی تقسیم شده و این قسمت‌ها دست‌کم به دو قسمت و حداکثر به هجده قسمت فرعی تقسیم شده‌اند. در مجموع نامه به ۶۹۲ قسمت فرعی تبدیل شده و هریک به صورت F_{ij} نمایش داده شده است که در آن i شماره فراز و از ۱ تا ۹۰ و j قسمت‌های مختلف یک فراز است که در هر فراز عدد خاصی را به خود اختصاص داده و متغیری است که به تناسب، اعداد یک تا هجده را شامل می‌شود؛

۱۰. پس از تبدیل متن نامه به ۶۹۲ قسمت، با در نظر گرفتن رویکرد مدیریتی و استفاده از دو روش لغت‌کاوی و معناکاوی به صورت ترکیبی، هر قسمت مطالعه دقیق شده و مفاهیم مدیریتی نهفته در آن استخراج شده است و برای افزایش روایی انجام تحقیق، ۱۰ درصد فرازها و کدهای استخراج شده به صورت تصادفی انتخاب و در پرسش‌نامه‌ای در اختیار خبرگان حوزوی و آشنایان با نهج البلاغه قرار گرفته است و ضمن مراجعه مکرر به فرازهای نامه و توجه به پیشنهاد خبرگان در بازنگری نهائی و بررسی دقیق‌تر نکات کلیدی مربوط به فرازها، تعداد کدها به ۱۲۰۰ رسیده است؛

۱۱. پس از شناسایی مفاهیم، بر «شاخص‌های مدیریتی نامه امام علی (علیه السلام)» توجه شد و در این مرحله کدها با هم مقایسه و کدهای مشابه، براساس روش مقایسه مداوم، دسته‌بندی و در نهایت به احصای پانصد شاخص انجامید؛

۱۲. با مقایسه مداوم شاخص‌ها در مرحله قبل، مؤلفه‌های ۹۸ گانه مدل استخراج شدند. جدول شماره ۰-۱ نشان‌دهنده این مؤلفه‌هاست:

جدول ۰-۱: مؤلفه‌های مدیریتی

ردیف	مؤلفه‌ها	ردیف	مؤلفه‌ها
۱	جهت‌گیری‌ها	۵۰	ارزشیابی عملکرد
۲	اهداف	۵۱	شاخص‌های ارزیابی کارکنان
۳	تقدم اطاعت الهی	۵۲	شاخص‌های ارزیابی مدیران
۴	تقید به احکام الهی	۵۳	روش‌های ارزیابی افراد
۵	انصاف و عدالت	۵۴	جبران خدمات
۶	رضایت‌مندی مردم (عوام)	۵۵	انگیزش
۷	اعتماد و اعتمادسازی	۵۶	بازنشستگی
۸	وفای به عهد	۵۷	کنترل و نظارت
۹	یاری خدا	۵۸	فلسفه وجودی طبقات اجتماعی

ردیف	مؤلفه‌ها	ردیف	مؤلفه‌ها
۱۰	تکافل الهی	۵۹	وظایف دولت در قبال طبقات اجتماعی
۱۱	خودشناسی	۶۰	جایگاه و فلسفه وجودی نظامیان
۱۲	خودکنترلی	۶۱	رابطه تقویمی نظامیان با دیگر اقشار
۱۳	خودسازی	۶۲	ویژگی‌ها و خصوصیات فرماندهان نظامی
۱۴	موقعیت‌شناسی	۶۳	معیارها و شاخص‌های گزینش فرماندهان نظامی
۱۵	مردم‌شناسی	۶۴	وظایف زمامدار در قبال فرماندهان نظامی
۱۶	مردم‌داری	۶۵	شاخص‌ها و اصول ارزیابی فرماندهان نظامی
۱۷	اعتدال در رفتار	۶۶	شاخص‌ها و عوامل انگیزشی فرماندهان نظامی
۱۸	برخورد مناسب با عیب‌های مردم	۶۷	فلسفه وجودی قاضیان
۱۹	برخورد مناسب با سنت‌های مردم	۶۸	ویژگی‌ها و خصوصیات عام قاضیان
۲۰	صلح‌مداری و دشمن‌شناسی	۶۹	ویژگی‌ها و خصوصیات خاص قاضیان
۲۱	مباشرت در کارها	۷۰	وظایف زمامدار در قبال قاضیان
۲۲	محکم‌کاری در کارها	۷۱	جایگاه و فلسفه وجودی کارگزاران
۲۳	بهره‌گیری از تجربه‌های دیگران	۷۲	شاخص‌های گزینش کارگزاران
۲۴	عبرت‌آموزی	۷۳	وظایف زمامدار در قبال کارگزاران
۲۵	رفتار آمرانه	۷۴	توجه به عوامل انگیزشی کارگزاران
۲۶	رفتار متکبرانه	۷۵	نظارت بر عملکرد کارگزاران
۲۷	رانت‌خواری	۷۶	جایگاه و فلسفه وجودی خراج‌گزاران
۲۸	پرهیز از مردم‌گریزی	۷۷	آثار مالیات و خراج‌گزاران
۲۹	پرهیز از منت‌گزاری	۷۸	آثار غفلت از آبادانی
۳۰	پرهیز از تملق‌گویی و مبالغه کردن در کار	۷۹	مصادق‌های تخفیف مالیاتی
۳۱	خصوصیات عام و پسینی مدیران	۸۰	آثار تخفیف مالیاتی
۳۲	خصوصیات خاص و کلی مدیران	۸۱	جایگاه و فلسفه وجودی دبیران
۳۳	خصوصیات خاص (مصادقی - نظامیان)	۸۲	شاخص‌های گزینش دبیران
۳۴	خصوصیات خاص (مصادقی - قاضیان)	۸۸۳	روش‌های گزینش دبیران
۳۵	خصوصیات خاص (مصادقی - کارگزاران)	۸۴	سازماندهی امور دبیران
۳۶	خصوصیات خاص (مصادقی - خراج‌گزاران)	۸۵	جایگاه و فلسفه وجودی تاجران و اهل فن
۳۷	خصوصیات خاص (مصادقی - دبیران)	۸۶	مصادق تاجران و اهل فن
۳۸	خصوصیات خاص (مصادقی - تاجران و اهل فن)	۸۷	خصوصیات و ویژگی‌های تاجران و اهل فن
۳۹	ابعاد نظارت بر عملکرد تاجران و اهل فن	۸۸	ضرورت نظارت بر عملکرد تاجران و اهل فن
۴۰	خصوصیات خاص (مصادقی - مستضعفان)	۸۹	ابعاد نظارت بر عملکرد تاجران و اهل فن
۴۱	برنامه‌ریزی	۹۰	ابعاد نظارت بر عملکرد تاجران و اهل فن
۴۲	تنظیم وقت و مدیریت زمان	۹۱	آثار غفلت از نظارت بر عملکرد تاجران و اهل فن
۴۳	مشورت و تصمیم‌گیری	۹۲	روش‌های مقابله با عملکرد سوء تاجران و اهل فن
۴۴	سازماندهی	۹۳	جایگاه و فلسفه وجودی مستضعفان
۴۵	رهبری	۹۴	مصادیق طبقه مستضعف
۴۶	تجزیه و تحلیل شغل	۹۵	ویژگی‌های بیچارگان
۴۷	کارمندبایی و گزینش	۹۶	وظایف زمامدار در قبال قشر مستضعف
۴۸	معیارهای گزینش کارکنان	۹۷	ویژگی‌های متصدیان امور مستضعفان
۴۹	آموزش و بهبود نیروی انسانی	۹۸	آثار نظارت

۱۳. پس از مقایسه مداوم مؤلفه‌ها در مرحله قبل، مقوله‌های هجده‌گانه مدل ظاهر و استخراج شدند. جدول شماره ۰-۲ نشان‌دهنده این مقوله‌هاست:

جدول ۰-۲: مقوله‌های مدیریتی

ردیف	مقوله‌ها	ردیف	مقوله‌ها
۱	قوانین	۱۰	وظایف مدیران
۲	قوانین	۱۱	مدیریت طبقات اجتماعی
۳	قواعد	۱۲	مدیریت امور نظامی
۴	خداگرایی	۱۳	مدیریت امور قضائی
۵	خودمدیریتی	۱۴	مدیریت امور دولتی
۶	مردم‌گرایی	۱۵	مدیریت امور اقتصادی
۷	رفتارهای ایجابی	۱۶	مدیریت امور امنیتی و اطلاعاتی
۸	رفتارهای سلبی	۱۷	مدیریت امور بازرگانی و صنعتی
۹	ویژگی‌های مدیران	۱۸	مدیریت امور مستضعفان

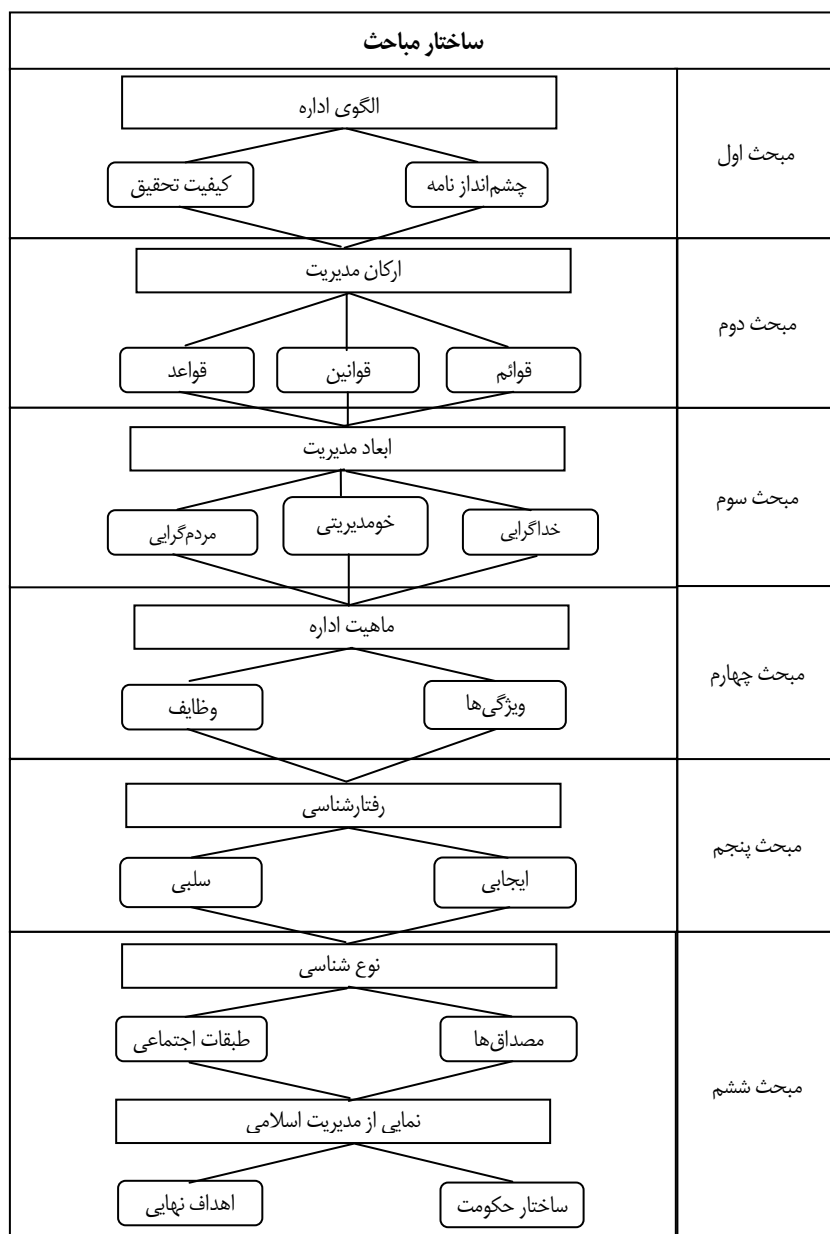
۱۴. در نهایت و پس از مقایسه مداوم مقوله‌ها در مرحله قبل، محورهای پنج‌گانه مدل ظاهر و استخراج شدند که جدول شماره ۰-۳ منعکس‌کننده این محورها است:

جدول ۰-۳: محورهای مدیریتی

ردیف	محورها	ردیف	محورها
۱	ارکان اداره	۴	ماهیت اداره
۲	ابعاد اداره	۵	انواع اداره
۳	رفتارهای اداره	-	-

۱۵. در نهایت و در یک جمع‌بندی، می‌توان مجموعه مطالب را جلوه‌ای از «مدیریت دینی» تلقی نمود. عنوان کلی فوق، شامل چند مبحث مجزا و در عین حال مرتبط با عناوین: «الگوی اداره»، «ویژگی‌ها و وظایف مدیران»، «رفتارشناسی مدیران» و «نوع شناسی و مصادیق مدیریت» می‌باشد که به دلیل گستردگی و تنوع و نیز استقلال موضوعی، قابلیت ارائه به صورت بحثی مستقل را دارد.

۱۶. بدین ترتیب می‌توان ساختار مباحث را به صورت زیر ترسیم نمود (نمودار ۰-۴)

نمودار ۴-۰: ساختار مباحث

۱۷. مبحث اول تا سوم از مجموعه فوق با عنوان: «الگوی اداره در نهج البلاغه» و مبحث چهارم با عنوان: «ویژگی‌ها و وظایف مدیران در نهج البلاغه» پیشتر تدوین شده است.

۱۸. کتاب حاضر، مبحث پنجم از این مجموعه را با عنوان «رفتارشناسی مدیران در نهج البلاغه» و در قالب یک «کتاب درسی»، جهت مباحث درس تخصصی «اداره امور عمومی در اسلام» در مقطع کارشناسی ارشد گرایش‌های مختلف مدیریت دولتی^۱ و نیز به منزله کتاب «کمک درسی» جهت مباحث درس «تحلیل فلسفی مدیریت اسلامی» در مقطع دکترا گرایش‌های مختلف مدیریت، و درس «مبانی مدیریت اسلامی و الگوهای آن» در مقطع کارشناسی، ارائه نموده است.

۱۹. این کتاب در دو بخش تدوین گردیده و شامل ۱۵ فصل می‌باشد:

در بخش اول، رفتارهای ایجابی بررسی شده‌اند و مباحثی چون: «ماهیت و چگونگی رفتارها»، «برخورد مناسب با عیب‌های مردم»، «نحوه برخورد با سنت‌ها و هنجارها»، «صلح‌مداری و هوشیاری در روابط»، «محکم‌کاری و موضع‌گیری فعال»، «ارتباط مردمی و مباشرت در کار»، «مدیریت مبتنی بر ایثار»، «اعتدال در رفتار» و «تجربه‌آموزی»، به ترتیب موضوع فصل‌های اول تا نهم را به خود اختصاص داده‌اند.

رفتارهای سلبی نیز در بخش دوم در فصل‌های دهم تا پانزدهم و با عنوان‌هایی همچون «پرهیز از رفتار آمرانه»، «پرهیز از منت‌گذاری»، «پرهیز از تملق‌گویی و مبالغه کردن در کار»، «پرهیز از رفتار متکبرانه»، «پرهیز از مردم‌گریزی» و «پرهیز از ویژه‌خواری» بررسی شده‌اند.

۲۰. بدین ترتیب ساختار مباحث کتاب به صورت ذیل است:

۱. مصوبه جلسه ۳۴۴ مورخ ۷۶/۴/۲۲ شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی (نسخه بازنگری شده، به استناد نامه ۹۴/۷۳۵۱/دش مورخ ۹۴/۴/۲۴ شورای تحول و ارتقای علوم انسانی شورای عالی انقلاب فرهنگی)

عنوان	رفتارشناسی مدیران در نهج البلاغه
بخش اول فصل‌های اول تا نهم	رفتارهای ایجابی ماهیت و چگونگی رفتارها برخورد مناسب با عیب‌های مردم نحوه برخورد با سنت‌ها و هنجارها صلح‌مداری و هوشیاری در روابط محکم‌کاری و موضع‌گیری فعال ارتباط مردمی و مباشرت در کار مدیریت مبتنی بر ابتکار اعتدال در رفتار تجربه‌آموزی
بخش دوم فصل‌های دهم تا پانزدهم	رفتارهای سلبی پرهیز از رفتارهای آمرانه پرهیز از منت‌گذاری پرهیز از تملق‌گویی و مبالغه کردن در کار پرهیز از رفتار متکبرانه پرهیز از مردم‌گریزی پرهیز از ویژه‌خواهی

بخش اول

رفتارهای ایجابی

